

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 328.32

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ КОНСОЛІДАЦІЇ ТРАНЗИТНИХ СУСПІЛЬСТВ

АНАСТАСОВ Олександр Іванович,
кандидат політичних наук, доцент,
Донецький національний університет

У статті проведено теоретико-методологічний аналіз процесу формування стабільних політичних систем на основі політичної інтеграції та стабілізації. Визначена роль політичної інтеграції як безперечного чинника в досягненні політично стабільного та консолідованого суспільства.

Ключові слова: політична інтеграція, політична стабільність та стійкість, політична консолідація.

Політична інтеграція суспільства як в історичних, так і в сучасних умовах була і залишається головним політичним завданням діяльності владних структур, політичної системи суспільств, що переживають докорінні системні трансформації. Вирішення цього завдання одночасно залежить від теоретичного осмислення даного феномену, і від об'єднання зусиль органів державної влади, політичних партій і рухів, всіх громадян в ім'я виходу держави і суспільства з кризи, подальшого стійкого розвитку демократії, при збереженні і шануванні унікальних історичних цінностей і традицій народу. Для цього в суспільстві мають бути створені політичні умови і чинники політичної інтеграції, що одночасно обумовлюють і є наслідком політичної діяльності.

Не дивлячись на те, що оригінальне значення слова «інтеграція» містить в собі достатньо простий сенс – отримання цілого з яких-небудь частин, визначення цього терміну різними фахівцями не завжди співпадає.

«Інтеграція взагалі, — стверджує М. Стрежньова, — це дуже широке поняття, прикладене до будь-якого випадку, відносно якого можна говорити про те, що дане ціле є чимось більшим, ніж сума частин, що його складають» [1, с. 39]. Результатом послідовної інтеграції вважається синергетичний ефект, тобто отримання такої сили, яка перевищує суму індивідуальних сил. За визначенням У. Уолласа, інтеграція – «це створення і підтримка інтенсивних і різносторонніх систем взаємодії між раніше автономними частинами» [2, р. 9].

Теоретик комунікативного підходу К. Дойч розуміє під інтеграцією досягнення у межах певної території «почуття співтовариства» та створення інститутів, достатньо сильних і широко розповсюджених, щоб забезпечити на тривалий період надійне очікування «мирних змін» серед населення (під «мирними змінами» мається на увазі розв'язання суспільних проблем через інституціоналізовані процедури) [3, р. 2].

А. Маршалл визначає інтеграцію через поняття «солідарного простору». Для нього інтегроване співтовариство означає «солідарний простір, солідарність якого відчувається і усвідомлюється всіма елементами цього цілого». Солідарність існує тоді, коли кожен член співтовариства усвідомлює спільний інтерес як свій власний і може пожертвувати своїм безпосереднім інтересом на користь спільного інтересу, котрий сприймається як безумовно вигідний для нього самого, але повна і загальна інтеграція є практично недосяжним ідеалом, бо солідарність між людьми не є абсолютною [4, р. 192].

Інтеграцію іноді розглядають і як стан, і як процес. Зокрема, стосовно сфери міжнародних відносин К. Дойч убачає ознаку інтеграції в наявності у держав стійких взаємних очікувань, що конфлікти між ними отримуватимуть мирне розв'язання. Серед головних цілей інтеграції він виділяє збереження миру, досягнення більших можливостей, виконання певного специфічного завдання та досягнення нової ідентифікації ролей. Народи стають інтегрованими по мірі того, як стають взаємопов'язаними. У такому розумінні інтеграція є як станом, так і процесом його досягнення [3, р. 2].

Стан інтеграції може бути також названий політичним співтовариством. Воно характеризується спільністю інтересів, що визнається, наявністю певних засобів для того, щоб стримувати руйнівне насильство, а також установ і інститутів для ухвалення і проведення в життя спільних, консолідованих рішень. Політичне співтовариство може своїми межами співпадати з нацією-державою, або з однією з його політичних складових частин. Деякі дослідники застосовують цей термін майже до будь-якої суспільної групи, що усвідомлює спільність інтересів і взаємозалежність, інші встановлюють

певні критерії спільності.

А. Етціоні відзначає, що «політичне співтовариство – це співтовариство, яке володіє трьома типами інтеграції: а) в нього є ефективний контроль над використанням засобів насильства (хоча воно і може делегувати частину цієї монополії окремим членам); б) в нього є центр прийняття рішень, який може значно впливати на розподіл ресурсів і винагород у суспільстві в цілому; в) воно – домінуючий фокус політичної ідентифікації для переважної більшості політично свідомих громадян». Без політичного співтовариства, в певному значенні цього терміну, немає впорядкованого політичного життя, оскільки під терміном мається на увазі як "відчуття "ми"", що підкріплює колективну дію, так і саме зусилля такої дії [5, р. 329].

Соціальна інтеграція традиційно розуміється як процес перетворення відносно самостійних і мало пов'язаних між собою індивідів, соціальних груп, верств, класів або держав в єдину цілісну систему, що характеризується узгодженістю і взаємозалежністю її частин на основі загальних цілей, інтересів тощо. Поняття «соціальна інтеграція передбачає наявність впорядкованих безконфліктних відносин між соціальними акторами (індивідами, інститутами, організаціями). Дещо відмінний сенс має поняття «інтеграція соціальної системи», яке означає впорядкований і безконфліктний зв'язок між частинами соціальної системи, тобто між інститутами і нормативними стандартами.

Згідно з Т. Парсонсом, соціальні системи повинні забезпечувати згуртованість (інтеграцію) своїх елементів, що передбачає деякий мінімум солідарності. Він ввів поняття нормативної і ціннісної соціальної інтеграції у свою чотирьохфункціональну парадигму аналізу соціальних систем, показавши, що функція соціальної інтеграції забезпечується діяльністю спеціалізованих підсистем. На думку Т. Парсонса, проблеми соціальної інтеграції зростають відповідно диференціації й ускладнення систем дії. Відповідно, для забезпечення стабільності і подальшого розвитку системи необхідний розвиток механізмів соціальної інтеграції. У сучасному суспільстві інтеграційні проблеми вирішуються за допомогою таких механізмів, як універсалістська правова система, добровільні асоціації, розширення прав і привілеїв членів співтовариства, підвищення рівня узагальненості символічних посередників [6, с. 612].

У політичній науці інтеграція, як правило, використовується для позначення горизонтальних процесів об'єднання різнорідних політичних співтовариств у нову цілісність. Так, М. Ходжес вважає, що інтеграція в політичному сенсі – це «формування нової політичної системи з розділених систем, що існували до цього» [7, р. 12]. Але феномен політичної інтеграції має не лише горизонтальний, а ще й не менш значущий вертикальний вимір, пов'язаний з якісними політичними перетвореннями у суспільстві.

Як політичний феномен інтеграція суспільства є об'єднанням громадян країни, заснованим на внутрішній (ментальній, ціннісній) згоді, з приводу розуміння назрілих загальнозначущих проблем і цілей, пов'язаних з їх розв'язанням. В результаті політичний процес інтеграції суспільства повинен привести до позитивних змін в політико-владних і суспільних структурах, забезпечити розвиток держави й суспільства і дозволити країні зайняти гідне місце в світі. Політично інтегруватися можуть члени суспільства з різною етнічною, конфесійною, ідеологічною ідентичністю, нерівним соціальним і культурним положенням, а їх результуюча діяльність може бути направлена як на підтримку існуючої політичної системи, так і на її трансформацію.

За визначенням К. Дойча, «політична інтеграція є інтеграція політичних акторів або політичних одиниць, таких як індивіди, групи, муніципалітети, регіони або країни, по відношенню до їх політичної поведінки» [3, р. 159]. Політична інтеграція суспільства може бути обумовлена як позитивними, так і негативними чинниками, особливостями і умовами функціонування і розвитку певного соціально-політичного організму. До перших слід віднести: об'єднуючі політичні, етнокультурні, соціальні, економічні ідеї і дії; існування феномена політичної консолідації суспільства хоча б у період виборів; наявність базових цінностей патріотизму, соціальної справедливості, взаємоповаги і взаємодопомоги, усвідомлення спільної історичної долі народу; формування консенсусу з приводу національних пріоритетів і шляхів суспільного розвитку, ролі держави і громадянського суспільства в цьому процесі.

Ускладнюють процес політичної інтеграції такі чинники, як невисокий соціально-економічний рівень розвитку суспільства; несформоване громадянське суспільство; переважання у формуванні політичної системи і громадянського суспільства адміністративного ресурсу; наявність націоналістичних і сепаратистських проявів; прояви ксенофобії; екстремізму і тероризму, недостатня ефективність правового регулювання ринкових, міжетнічних відносин; суперечності між політикою центру і регіонів. У таких умовах найбільш реальна і здійсненна фрагментарна інтеграція. Під останньою розуміється об'єднання, єднання громадян, їх організацій, політичних партій, державних структур з приводу якої-небудь однієї або декількох ситуативних цілей і задач.

Успішність політичної інтеграції у перехідних суспільствах залежить не тільки від успіху реформ і соціально-політичних трансформацій, але і від того, якими методами вестиметься даний процес, які чинники і особливості життєдіяльності суспільства будуть враховані при розробці і реалізації різних напрямів державної політики, спрямованої на інтеграцію суспільства.

Політична інтеграція вимагає формальних або неформальних інститутів для ухвалення спільних, консолідованих рішень. Крім того, інтеграція передбачає високий або зростаючий рівень ведення справ між політичними одиницями, а також зростаюче усвідомлення спільності політичних інтересів і цінностей. Перспективи політичної інтеграції суспільства на рівні держави тісно пов'язані з інституціоналізацією відносин між державною владою, політичними партіями і громадянським суспільством, а також обумовлені участю в міжнародних, загальнодержавних та регіональних політичних процесах.

Політична інтеграція безпосередньо співвідноситься з поняттям політичної консолідації. В основі останньої лежить наявність чіткої та дієздатної вертикалі державної влади, формування стійкої політичної більшості та маргіналізація політичних сил, які ставлять під сумнів легітимність режиму і готові на використання неконституційних засобів для його зміни. Політична консолідація означає завершення встановлення і легітимацію основних інститутів відповідного політичного режиму та апробування їх ефективного функціонування.

На відміну від політичної консолідації, політична інтеграція забезпечує не стільки інституційну консолідацію влади, скільки інтеграцію влади і громадянського суспільства, тобто створення ефективного комунікативного механізму їх взаємодії, здатного забезпечити адекватне агрегування різноманітних політичних інтересів у процесі функціонування політичної системи. Адже інтеграція спрямована на досягнення більшої спільності інтересів та консенсусу навколо процедур розв'язання суперечностей або прийняття інших рішень. Якщо політична консолідація спрямована на посилення внутрішньої згуртованості політичної системи та інституціоналізацію політичних процедур, то політична інтеграція суспільства означає процес і результат створення легітимного механізму «зворотного зв'язку» між владою та громадянським суспільством, а також подолання політичної поляризації як у владі, так і у громадянському суспільстві. В цьому сенсі консолідація демократії в її звичному розумінні постає лише як один з механізмів політичної інтеграції демократичного суспільства або суспільства, яке знаходиться у стані переходу до демократії.

Якщо мова йде про політичну інтеграцію в перехідних суспільствах, то окрім досягнення стану консолідації демократії, вона передбачає, *по-перше*, створення єдиної політичної нації, *по-друге*, розбудову правової й соціально відповідальної держави, яка забезпечує інституційні умови соціальної інтеграції, а також, *по-третє*, формування спільного простору цінностей демократичної громадянської культури, ядро якого становлять цінності політичного централізму.

Політична інтеграція тісно пов'язана із забезпеченням стабільності (більш доречно – стійкості) політичної та соціальної систем. Це впливає з багатьох поширених визначень інтеграції. Наприклад, А. Етціоні розуміє під інтеграцією «здатність одиниці або системи підтримувати саму себе перед обличчям внутрішніх і зовнішніх викликів» [5, р. 44]. В такому розумінні інтеграція означає здатність забезпечити стабільне функціонування та стійкий розвиток відповідної системи.

У сучасній науковій літературі "стабільність" означає динаміку змін і передбачає їх неминучість, щоправда, при достатньо високому ступені їх впорядкованості. Стабільність - це опис динамічного стану складної системи з певним внутрішнім порядком. Згідно погляду В. Пастухова, "стабільність перехідного суспільства - це стабільність його зміни" [8, с. 7]. Стабільність розглядається як неодмінна умова розвитку будь-якого суспільства. Особливо треба відзначити той момент, що для повноцінного розвитку необхідна стабільність у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Неможливо представити позитивні якісні стабілізаційні зміни однієї сфери при дестабілізації і деградації в іншій.

Трактування стабільності як заперечення нестабільності, передбачає цілий спектр станів політичної сфери суспільної життєдіяльності: від відсутності воєн на тій або іншій території і загрози зовнішній експансії до наявності певних соціальних показників, що обумовлюють звичний рівень життя населення і відтворення характеру суспільних і політичних відносин, що склався. Стабільність функціонування політичної системи може означати збереження цією системою своїх інститутів, ролей, цінностей за умов соціального середовища, що змінюються, здійснення нею своїх основних функцій. Стабільність, стійкість політичної системи – це такий стан, коли будь-які відхилення у дії політичних суб'єктів корегуються реалізацією встановлених, легітимуючих норм.

На думку В. Банса, політична стабільність – це «здатність режиму (або організації політичної влади) та держави (чи політичної сутності, визначеної у просторі, якій надано монополію на здійснення насильства) забезпечити політичний порядок. Під цим слід розуміти такі характеристики, як досить

постійні правила політичної гри, що визнаються усіма та визначають поведінку всіх, існування провідного режиму (на противагу конкурентним режимам), ефективно діючі уряди, фізичні кордони, ясно визначені та беззаперечні» [9, с. 256].

Для розуміння співвідношення інтеграції та стабільності дуже важливо усвідомити відмінність понять «стійкість» і «стабільність» в політиці. Багато політологів співвідносять стабільність з ситуативними і оперативними параметрами політичної динаміки, а стійкість – із стратегічним, історичним її вимірюваннями. Стабільність в країні може бути досягнута шляхом тактичної і тимчасової угоди між основними політичними силами, але до стратегічної стійкості політичного життя може бути ще дуже далеко. «Органічна стійкість, інерційність на відміну від просто стабільності пов'язані не просто з легко порушуваною рівновагою двох або декількох суспільних сил, їх більш менш нестійким перемир'ям, а з дією певної інтегруючої «формули», в яку достатньо надовго відлилася політична культура всього суспільства» [10, с. 48].

Отже, політична стабільність виражає такий стан політичної динаміки, коли досягнута тимчасова рівновага (або баланс) сил основних політичних акторів, після чого можлива і подальша дестабілізація, порушення даного балансу. Процеси встановлення тимчасової стабільності за відсутності стратегічної стійкості вельми характерні для багатьох політичних режимів країн Азії, Африки і Латинської Америки. Спостерігаються вони й на теренах пострадянського простору.

Політична інтеграція суспільства, за такого розуміння, означає створення і підтримання умов стратегічної стійкості політичної системи. Вона виходить значно далі за межі ситуативної політичної стабільності та забезпечує тривалий стійкий розвиток суспільства.

Помітною ознакою нестійких в соціально-політичному відношенні суспільств є провідна роль державної влади в процесі політичної інтеграції. Навпаки, по мірі зростання стійкості функціонування та розвитку політичної системи та суспільства в цілому відбувається підвищення ролі самоорганізаційних чинників, якими є насамперед політичні партії. З метою підсилення цієї стійкості державна влада може підтримувати процеси партійно-політичного структурування, спрямовуючи їх у бік підтримки соціально відповідальної центристської політичної партії, здатної взяти на себе функції консолідуючої політичної сили.

Політична інтеграція суспільства на основі демократичних інститутів, норм, правил і процедур – складний і тривалий процес. Він передбачає постійний взаємозв'язок влади, еліти – з одного боку, та різноманітних суспільних сил, соціальних груп і окремих індивідів – з іншого, їх взаємну довіру та спільний рух в напрямку зміцнення демократичних засад суспільства. Роль своєрідної рушійної сили в цьому процесі виконує консолідація демократії.

Як відомо, Д. Растоу сформулював так зване "генетичне" пояснення демократичного переходу, що враховує історичне походження країн, перед якими постало завдання адаптації демократичних інститутів. Як необхідну передумову переходу до демократії він виділяє досягнення національної єдності. Ця єдність може досягатися різними шляхами і в різних умовах, але вона, як правило, складається стихійно і недостатньо вербалізована. У одних випадках економічні чинники, наприклад, низький рівень розвиненості економіки, роблять помітний внесок у формування національної єдності, в інших випадках вони опиняються малоістотними.

З формуванням передумов переходу до демократії Д. Растоу зв'язує першу фазу демократизації. Друга фаза демократизації проходить під знаком підготовки до зміни існуючого типу режиму і характеризується, на відміну від першої, тривалою і безперервною політичною боротьбою. Сенс цієї боротьби - виникнення і утвердження нової еліти, що спирається на репресовані соціальні сили, які потребують керівництва, хоча їх соціальний склад, природно, розрізняється від країни до країни.

Невірно вважати, підкреслює Д. Растоу, що демократія була спроектована наперед. Найчастіше вона народжується як побічний продукт боротьби між правлячим режимом і контрелітою, а тому наперед невірно чекати, що подібний же, демократичний, результат спіткає країни, що слідуватимуть за новою демократією. Ця боротьба може приймати вельми гострі форми, межуючи з політичною поляризацією, але не відмовляючись остаточно від досягнутої на ранній стадії національної єдності. Тільки така, достатньо запекла по своїй формі боротьба політичних сил, має шанси дійсно сформувати нову структуру інтересів і зробити їх конфлікт майбутньою силою суспільного розвитку. Проте і збереження основ національної єдності виступає чинником фундаментальної значущості. За відсутності такої єдності замість демократії виникне абсолютно інший політичний результат – поляризація приведе до дезінтеграції і розколу за регіональною, етнічною або іншою ознакою [11].

Поступове завершення підготовчої фази демократизації підводить політичних лідерів до свідомого рішення прийняти існування різноманіття в умовах єдності нації як реальність та інституціалізувати деякі найважливіші аспекти демократичної процедури. Фактично це означає настання третьої

фази – фази рішень. Знову-таки, рішення про інституціоналізацію базових демократичних процедур – лише одне з можливих рішень, що народжується як результат гри цілого ряду різних політичних сил і зовсім не виключає, а навпаки, передбачає подальшу політичну боротьбу. І лише в результаті четвертої фази, фази звикання, демократія починає працювати як відносно налагоджений і цілісний механізм. Це фаза навчання для громадян і політичних еліт, фаза освоєння техніки демократії і придбання необхідних для її функціонування навичок і позицій.

Процес демократичного переходу досягає стадії консолідації, коли встановлені основні демократичні інститути, масовим соціальним верствам відкрито доступ для легальної участі в політичній діяльності, коли відбулися вільні вибори і дієздатність уряду визначається масштабами суспільної довіри. Інституціоналізацію демократичних інститутів, в тому числі формування конкурентної партійної системи, ухвалення нового виборчого закону, розробку і ухвалення конституції, вирішення питання про адміністративно-територіальний устрій, проведення справжнього розділення виконавчої, законодавчої і судової влади, слід розглядати в контексті того, в якій мірі вона сприяє масовій політичній участі.

З цієї проблеми позиції дослідників варіюються від мінімалістського визначення до такого розуміння, згідно якому в консолідацію включається розвиток всіх інститутів нової демократії: всі види проміжного представництва інтересів, консолідація партійної системи, успішна передача влади до рук опозиції та ін. Згідно мінімалістському визначенню, консолідованим можна вважати той демократичний режим, в якому не існує жодної впливової політичної сили, партії або організації інтересів, що серйозно обговорює інші, окрім демократичного, шляхи завоювання влади або що має намір бойкотувати дії демократично вибраних органів влади. Хоча в політичному процесі і беруть участі сили, що ставлять під сумнів легітимність режиму і готові на використання недемократичних засобів, але такі сили витиснені на узбіччя політичного життя, представляють маргінальні соціальні шари і не є серйозною загрозою стабільності демократії. Тобто, якщо демократія і не позбавлена раз і назавжди від переворотів і криз, то, принаймні, звела їх виникнення до мінімуму.

Не дивлячись на багатоманітні інтерпретації поняття «консолідація демократії», що існують в політологічній літературі, остання передбачає процеси інституціоналізації (зміцнення демократичних інститутів, практична реалізація інституціоналізованих норм і правил) і легітимації демократії (придбання режимом ціннісного значення на рівні політичної свідомості і політичної культури).

У значенні інституціоналізації консолідація демократії передбачає процес закріплення встановлених норм в суспільстві. Інституціоналізована норма – це реалізована на практиці норма, яка набула характеру стійкості, постійності, стабільності. У значенні легітимації консолідація демократії пов'язана з опануванням демократією громадянами конкретної держави, ухваленням демократії на рівні народу, на рівні політичної свідомості особистості. Інституціоналізація демократії пов'язана, перш за все, з політичною елітою, політичними акторами, а легітимація демократії з народом, громадянами.

Як відзначає Ф. Шміттер, у процесі консолідації демократії відбувається трансформація випадкових домовленостей, продиктованих розсудливістю норм і викликаних збігом обставин рішень, прийнятих в процесі переходу, у відносини співпраці і конкуренції, які носять регулярний характер, ведуться за достовірно відомими правилами і добровільно приймаються різними організаціями і індивідами (політиками і громадянами), що беруть участь в демократичному управлінні. У цьому процесі епізодичні угоди, половинчасті норми і випадкові рішення періоду переходу до демократії трансформуються у відносини співпраці і конкуренції, що міцно засвоєні, постійно діють і добровільно приймаються учасниками демократичного управління. Таким чином, враховуючи, що до того моменту, коли нові умови співпраці і нові правила конкуренції принесуть видимі результати, повинно пройти досить багато часу, можна припустити: для більшості неоліберальних процесів консолідації триватиме набагато довше за процес переходу від авторитарного правління [12]. Вирішення проблеми демократичної консолідації вимагає як мінімум двадцяти років, пов'язаних із зміною одного або навіть двох поколінь політиків.

Кращим "діагностом" новонароджених демократій слід визнати С. Хантінгтона, який сформулював "тест двома передачами влади". Згідно цьому тесту, демократія стає необоротною (консолідованою) тільки тоді, коли "партія демократизаторів" поступається владою після поразки на виборах, а потім повертається до влади в наступному електоральному циклі, тобто в країні існують як мінімум дві політичні сили, здатні і брати, і віддавати владу за демократичними правилами [13, с. 126].

Мінімалістські умови поступальної ходи до консолідованої демократії можна сформулювати в трьох пунктах:

1. У країні складається і регулярно діє система виборів всіх рівнів влади (включаючи вищу), яка достатньою мірою наближається до загальноприйнятих стандартів вільного і чесного волевиявлення;

2. У країні за десятиліття з'явилися прецеденти зміни вищої влади через вибори, що не викликали радикальних змін в характері суспільного устрою, а політична сила, що програла на виборах, зберігає шанси на повернення у владу;

3. Основні правила, що визначають порядок обрання влади і повноваження вищих загальнонаціональних владних інститутів, не піддавалися за десятиліття істотної корекції.

Є і четвертий параметр територіальна цілісність держави. Якщо частина території (як правило – з домінуванням національної меншини) де-факто виходить з складу держави і не бере участі в його політичному житті – це саме по собі сильний удар по консолідації демократії. Але цей чинник все ж таки більше відноситься до "будівництва держави-нації", а не консолідації демократії.

Узагальнюючи теоретичні підходи щодо спрямованості до демократії перехідних суспільств можна виокремити найбільш важливі наступні висновки. По-перше, дезінтегровані суспільства не мають внутрішніх поштовхів до руху вперед, безвідносно будь-яких артикульованих цілей. По-друге, інтеграція повинна привести до стабільності, але ця стабільність повинна носити стратегічний характер, щоб досягти стійкості системи. По-третє, тільки при наявності перших двох вимог, можна говорити про досягнення соціально-політичної консолідації суспільства, принаймні в хоча б найбільш важливих сферах. Майже двадцятирічний термін транзитів на пострадянському просторі тільки підкреслює цей теоретико-прикладний світовий досвід.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Стрежнева М. В. Европейский союз и СНГ: Сравнительный анализ институтов / М. В. Стрежнева. – М. : Моск. обществ. науч. фонд. Центр конвертируемого образования, 1999. – 266 с.
2. Wallace W. Introduction: The Dynamics of European Integration / W. Wallace. – L. : Pinter, 1990. – 244 p.
3. Deitch K. Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience / K. Deitch. – Princeton : Princ. univ. press, 1968. – 312 p.
4. Marchal A. L'Europe solidaire / A. Marchal. – Vol. 1. – P. : Cujas, 1964. – 361 p.
5. Etzioni A. Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces / A. Etzioni. – N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1965. – 346 p.
6. Парсонс Т. Очерк социальной системы // О социальных системах / пер. с англ. А. Харраша; под ред. В. Ф. Чесноковой и С. А. Белановского. – М., 2002. – С. 545-687.
7. Rosamond B. Theories of European Integration / B. Rosamond. – N.Y.: St. Martin 's Press, 2000. – 285 p.
8. Пастухов В. Парадоксальні нотатки про сучасний політичний режим / В. Пастухов // Pro et Contra. – 1996. – Т. 1. – С. 5-14.
9. Банс В. Політична економія постсоціалізму / В. Банс // У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи. – К. : Вид-во «Ай Бі», 2003. – С. 237-280.
10. Салмин А. М. Генезис и дисфункции «государства-провидения»: к изучению инерционных состояний политической системы (опыт Франции) / А. М. Салмин // Буржуазное общество в поисках стабильности / (отв. ред. А.А. Галкин). – М. : Наука, 1991. – С. 38-64.
11. Растроу Д. А. Переходы к демократии: попытка создания динамической модели: пер. с англ. / Д. А. Растроу // Полис. – 1996. – № 5. – С. 5-15.
12. Шмиттер Ф. Неокорпоративизм и консолидация неолемократии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.polit.ru/documents/113534.html .
13. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон; пер. с англ. – М., 2003. – 338 с.

Анастасов А.И. Роль политической интеграции в процессе консолидации транзитных обществ / Донецкий национальный университет

В статье проведен теоретико-методологический анализ процесса формирования стабильных политических систем на основе политической интеграции и стабилизации. Определена роль политической интеграции как определяющего фактора в достижении политически стабильного и консолидированного общества.

Ключевые слова: *политическая интеграция, политическая стабильность и устойчивость, политическая консолидация.*

Anastasov A.I. Role of political integration during consolidation of transit societies / Donetsk National university

In the article the theoretical and methodological analysis of the formation of stable political systems based on political integration and stabilization. The role of political integration as an indisputable factor in achieving a politically stable and consolidated society.

Key words: *political integration, political stability and stability, political consolidation.*